

MARKIISI DE SADEN NAURU

Timo Airaksinen, *Markiisi de Saden filosofia* (*The Philosophy of the Marquis de Sade*, 1991). Suom. Manu J. Vuorio. Gaudeamus, Helsinki 1995. 272 s.

Donatien Alphonse Francois de Sade eli *Markiisi de Sade* (1740-1814) on ollut yksi länsimaisen kirjallisuuden ja ajattelun merkillisimpiä ja kiistellyimpiä hahmoja. Hänen nimensä on tullut tunnetuksi sadismin käsitteessä ja erilaisiin perversioihin ja moraalittomuuteen liittyen. Todellinen Sade olikin oikea irstailija, jonka ei kuitenkaan koskaan tiedetä eläneen teoksissaan kuvaamaa elämää tai tappaneen ketään. Hän eli 20-vuotta vankilassa ja oli tuomittu kuolemaan, joka tosiasia ei kuitenkaan todista hänen erityisestä pahuudestaan; kuolemanrangaistukseen riitti tuolloin syyte sodomista.

Loppuelämänsä Sade vietti ilmeisen tervejärkisenä mielisairaalaan suljettuna. Nämä kymmenet laitosvuodet muodostuivat myös hänen kirjallisen tuotantonsa perustaksi. Tuloksena oli näytelmiä ja romaaneja, joista suomeen on käännetty *Justine, eli hyveellisen neidon kovat kokemukset* (Gummerus, Jyväskylä 1965) ja teoksen *Sodoman 120 päivää* johdanto (Love kirjat, Helsinki 1989). Teokset ovat muodoltaan filosofisella otteella höystettyä mielikuvituksellista kuvausta erilaisista paheista, perversioista ja julmuuksista, joita on yritetty myydä mm. pornona. Sinänsä melko tylsienkin ja luettelonomaisen kirjojen mielenkiintoa ja tärkeyttä lisää Saden liittyminen länsimaisen rationaalisuuden, ajattelun ja moraalien perinteeseen, ja erityisesti Saden omaan aikaan, jonka tuntemme nykyisin valistuksen aikautena.

Airaksisen Sade

Sade on tarjonnut haastetta monille tulkitsijoille sekä länsimaisen sivistyksen ja kulttuurin ihmettelijöille. Samalla hän näyttäytyy niin monikasvoisena, että tuntuu suorastaa ilkkuvan tulkitsijoilleen. Professori *Timo Airaksinen* on myös tarttunut Sadeensa ja julkaissut jo vuonna 1991 teoksen *Of Glamour, Sex and Sade* ja vuonna 1995 uutena laitoksena *The Philosophy of Marquis de Sade*, joka on nyt käännetty suomeksi nimellä *Markiisi de Saden filosofia*.

Airaksisen teos on outo sekoitus filosofiaa, kirjallisuuskritiikkiä sekä psykologiaa ja pureutuu Sadeen sellaisella rehevyydellä ja poukkoilulla, että Airaksisen ajatuskulkujen seuraaminen on äärimmäisen työlästä. Eräs syy tähän on, että Airaksinen käsittelee Sadea monessa eri tasossa, jotka tekstissä kuitenkin sekoittuvat toisiinsa. Airaksisen tematiikassa sekoittuvat yhteiskuntafilosofinen keskustelu yhteiskuntasopimuksesta, paheen psykologia, luonnonfilosofia, etiikan teoriat ja estetiikka, joista aineksista soppa kiehuu pikkuhiljaa yli, eikä lukija pysty enää erottamaan tasoja toisistaan.

Toisena syynä Airaksisen vaikeaselkoisuuteen on, että hän teoksen alussa asettaa kysymyksiä ja tavoitteita, joihin ei kuitenkaan koskaan vastaa eikä edes pysty vastaamaan. Airaksinen esimerkiksi kysyy, miksi ylipäättään lukea Sadea, ja esittää, että ilman Sadea ei voi ymmärtää suurta osaa nykypäivän mannermaisesta filosofiasta. Lukija odottaa, että tätä mielenkiintoista väitettä tullaan teoksessa myöhemmin tarkastelemaan ja perustelemaan, mutta ainoa tähän liittyvä lyhyt kommentti on vulgaari tulkinta Nietzscheä ja tämän ruoskapuheista. Se mikä lienee Airaksiselle itsestään selvää, ei ole sitä välttämättä lukijalle.

Samoin Airaksinen esittää, että hän pyrkii kehittämään filosofista teoriaa sekä Sadesta että paheellisesta tahdosta ja ymmärtämään paheellisuutta sellaisenaan. On syytä ihmetellä, että kun Airaksinen ilmeisesti tarkoittaa fiktion Sadea, miten tämä liittyy paheelliseen tahtoon sinänsä. Miten fiktiosta voi kehittää yleistä, todellisuutta koskevaa teoriaa? Yhtä hyvin voisi Aku Ankkaa lukemalla kehittää teoriaa ankkujen psyykkeestä.

Airaksisen Sade näyttäytyy lopulta onnettoman irstailijana, joka tähtää vain loputtomasti toistettavaan nautintoon ja purkautumiseen. Tällaisena Sade on luonnon perustattomuuteen nojaava olento, joka ei suinkaan pyri puolustamaan pahetta hyveeseen nähden, vaan pikemminkin Sade pyrkii puhtaaseen sekaannukseen ja tyhjyyteen, jossa arvoilla ei ole sijaa, ja jossa purkautuminen täydellistyy. Airaksinen esittää myös, että Saden projekti tähtää tällaisena yksinomaan luonnonomaisen halun täyttämiseen, jossa paheella ei ole mitään teke-

mistä yhteiskunnallisen tai rakenteellisen väkivallan kanssa. Tämä projekti on hänen mukaansa kaiken inhimillisen ajattelun ja motivaation tuolla puolen. Näin kysymys on pelkästään kaiken yksilöllisyytensäkin menettäneen indiividin arvoituksellisuudesta ja irrationaalisuudesta.

Saden kontekstiaalisuus

Tämä käsitys Saden eräänlaisesta sisäisyydestä näyttäytyy kuitenkin Saden kontekstiin nähden arveluttavalta. Ensinnäkin korostaessaan Saden irrationaalisuutta Airaksinen ohittaa sen systemaattisuuden, järjestelmällisyyden, rationaalisuuden ja tieteellisyyden ihailun, jota mm. pahetta maksimoiva Justinen sisko Juliette ja monet muut "pahetta harrastavat" toteuttavat Saden romaaneissa. Max Horkheimer ja Theodor Adorno kirjoittavatkin kirjassaan *Dialektik der Aufklärung* (*Valistuksen dialektiikka*), että Sade suorastaan luo kantilaisen järjestelmän ja rationaliteetin: "Kantilaisen systeemin arkkitehtoninen rakenne toimii kuin sadelaisen orgian voimistelupyramidi".

Sade toteuttaa Horkheimerin ja Adornon mukaan täysin valistuksen rationaliteettia ja siveysoppia, jossa järki on hyötyyn perustuva kalkulaation ja suunnitelman organismi. Heidän mukaansa Sade kehitteli jo ennen Kantia tätä tiedon ja suunnitelman vetovoimaa toisiinsa. Tämä Airaksisen suhteen täysin vastakkainen tulkinta osuu mielestäni paremmin Saden omaan kontekstuaalisuuteen, jossa tämä itse oli näkemässä, miten Ranskan suuren vallankumouksen rationaalinen ja poliittiseen paratiisiin tähtäävä projekti johti vakaviin ongelmiin. Sade itsekin, aristokraatti kun oli, vältti giljotiinin vain koska häntä ei pystytty sitovasti tunnistamaan.

Näin Saden teksti liittyy olennaisesti myös "rakenteelliseen" väkivaltaan eikä vain haluun ja alitajuiseen, joihin me Freudin jälkeläiset olemme langenneet. Airaksinen kuitenkin kirjoittaa, että "Sade on inhimillisen kulttuurin kääntöpuoli. Hän on ihminen, jonka alitajuinen pääsi esille ainutlaatuisella tavalla" (s. 10). Tämä käsitys työntää Saden välittömästi 1900-luvulle ja irti kaikista kontekstuaalisista kiinnikkeistä, jotka ovat kuitenkin liian ilmeisiä ollakseen merkityksettömiä.

Toinen ansa, johon Airaksinen lankeaa, liittyy kirjallisen lajin, tragedian lukemiseen. Tragediassa länsimainen ihminen asettaa itsensä luontoa vastaan ja dramatisoi oman kohtalonomaisten lankeamisensa ihmisyydestä luonnonolioksi, joka kuvio Sadellakin on selvästi nähtävissä. Alunperin tragedia sisälsi kuitenkin satyyrisen huumorin, jonka olemme unohtaneet. Radikaalifeministiksi nimetty Camille Paglia kirjoittaa bestseller-kirjassaan *Sexual Personae*, että tragediassakin viimeinen sana on juuri komedia, mutta me modernit

olemme projisoineet viktoriaanisen ja protestanttisen vakavuuden kaikkea tragediaan liittyvään ja alunperin pakanallista kohtaan. Näin Pagliankin mukaan Saden tekstissä kaikuu satyyrinen nauru, jossa luonto on aina vetämässä mattoa mahtipontisten ideaalimme ja utopioidemme alta.

Samaan tragediseen nauruun viittasi myös Gilles Deleuze Nietzschen kohdalla. Se, joka ei lue Nietzscheä (ja Sadea) nauramatta, ja nauramatta makeasti, asettuu leijuvaksi subjektiksi, joka ei tajua olevansa historiallinen olento, jonka on nauramalla ja naurunalaisena ravisteltava itseään, jotta näkisi oman syvällä selkärangassa olevan historiallisuutensa ja rationaliteettinsa. Deleuzelle tämä nauru muodostaa vastakulttuurin horisontin. Se on "skitsonaurua" tai vallankumouksellista iloa, joka asettuu (freudilaista?) narsistista ahdistustamme ja syyllisyydentunnettamme tai sisäistä traagisuuttamme vastaan. Kuolemaantuomittu ja kymmeniä laitospäivää viettänyt Sade nauroi teoksissaan makeasti itselleen ja kulttuurilleen. Näin hänestä ei voi tehdä pelkästään sisäisyyden edustajaa.

Airaksinen ei lopultakaan osaa nauraa Sadelle ja itselleen, vaan esiintyy painavuuden henkenä, joka etsii teoriaa, ja erityisesti sisäisen paheen teoriaa.

Reijo Kupiainen